

КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTI ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОЗИЦІЇ У МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглядаються особливості формування педагогічної позиції спортивного педагога. Визначені критерії та показники, що їх характеризують, а також рівні сформованості педагогічної позиції.

Ключові слова: *вчитель фізкультури, педагогічна позиція, формування, критерії, рівні, показники.*

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій

В останні роки помітно зріс інтерес до вивчення ролі і місця фізичної культури в системі загальної освіти особистості, переглядаються раніше існуючі підходи. На перший план висувається проблема реалізації виховного потенціалу фізичної культури. В цих умовах сучасна вітчизняна освіта потребує підготовлених учителів фізкультури, які здатні на високому професійному рівні здійснювати педагогічну діяльність. Результат цієї діяльності в цілому залежить від педагогічної позиції спортивного педагога, яка має формуватися вже під час навчання у вищому навчальному закладі, адже професійна підготовка вчителя фізкультури уявляє собою процес становлення його особистості, розвитку загальної та професійної педагогічної культури, які виступають умовою ефективності майбутньої професійної діяльності. Готовність вчителя фізичної культури до професійної діяльності це цілісний стан особистості, який має прояв в його якісних характеристиках: спрямованості, педагогічної позиції, рівня оволодіння професійно-педагогічними діями та операціями. Основу професійного навчання студентів вузів фізкультурного профілю складає загальнопедагогічна підготовка. [1, 6]

Різноманітні аспекти загальнопедагогічної підготовки, її дидактичні основи, методи, організаційні форми, специфічні особливості досліджувались О. Абулліною, Ю. Бабанським, О. Ємець, Н. Кузьміною, Ю. Кулюткіним, А. Піскуновим, та ін.

Процес формування особистості майбутнього вчителя в ході професійної підготовки представлений в роботах Г. Аксьонової, Р. Асадуліна, М. Віленського, І. Ісаєва, В. Сластьоніна, Є. Шиянова та ін.

Проблеми професійної підготовки вчителів фізичної культури в системі вищої освіти розроблялись Є. Катрич, Л. Матвєєвим, Ж. Холодовим, А. Лотоненко, Л. Лубишевою та ін.

Разом з тим, ці дослідження не розкривають в повній мірі сутність і структуру педагогічної позиції вчителя фізичної культури, залишаються нерозробленими її ведучі тенденції, а також психолого-педагогічні умови її формування.

Відчувається необхідність у змінах в системі загальнопедагогічної підготовки в навчальних закладах фізкультурно-спортивного профілю у відповідності до сучасних тенденцій розвитку освіти з використанням як перевірених часом, так і нових підходів до професійної підготовки спортивного педагога. В зв'язку з цим проблема дослідження полягає у визначенні структури, критеріїв і рівнів педагогічної позиції та психолого-педагогічних умов її формування у майбутніх спортивних педагогів в процесі вивчення педагогічних дисциплін.

Метою роботи є визначення критеріїв, показників та рівнів, що характеризують процес формування педагогічної позиції вчителя фізичної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження

Під педагогічною позицією ми розуміємо ставлення педагога до сенсу, цінностей і цілей навчання, педагогічної науки, ставлення до викладання і змісту процесу навчання, ставлення до учня, як суб'єкта його власного життя, ставлення до себе, як до творчої індивідуальності здатної до діалогу в педагогічному колективі. Розглядаючи педагогічну позицію особистості вчителя фізичної культури, як мету і результат його загальнопедагогічної підготовки ми в якості критеріїв ефективності педагогічної позиції виділяємо показники сформованості як окремих її компонентів, так і рівня в цілому [3,4].

Структура педагогічної позиції особистості вчителя фізичної культури зумовлена формуванням його педагогічної спрямованості, суб'єктної позиції, методологічного мислення, рефлексії, оволодінням

системою педагогічних дій та операцій. Ці компоненти виділені нами в якості критеріїв, які в свою чергу характеризуються певними показниками.

Показниками *педагогічної спрямованості* особистості вчителя є: ціннісні орієнтації; вибір пріоритетних цінностей; реалізація цінностей в якості особистісних цілей діяльності. Вона має прояв в розвитку педагогічних здібностей (гностичних, комунікативних, креативних, конструктивно-організаційних, емоційно-виразних, дослідницьких, інноваційних та ін.) та педагогічних якостей особистості (соціальних, інтелектуальних, духовних, емоційно-вольових, професійних: хист, любов до дітей, обов'язок, відповідальність, справедливість та ін.).

Суб'єктна позиція педагога-професіонала включає мотиваційно-ціннісний і регулятивно-діяльнісний аспекти, які характеризуються наступними показниками: самостійністю і усвідомленістю професійного вибору; потребою в особистісно-професійній самореалізації; стійкому інтересі до професійно-значимих дисциплін; ставленні до себе як до суб'єкту навчальної та професійно-педагогічної діяльності; умінні керувати власною діяльністю, здійснювати стратегію і тактику власного особистісно-професійного розвитку і вдосконалення.

Критерій сформованості *методологічного мислення* складається з таких інформативних показників, як: усвідомлення ролі методології в професійному рості; ставлення до методології; реальне використання методології в професійній діяльності. Згідно цих показників, формування педагогічної позиції відбувається при умові, якщо педагог: розуміє світоглядні, гуманістичні функції методології; засвоїв загальну і педагогічну методологію, принципи побудови педагогічної системи; вмів аналізувати педагогічні явища в системі педагогічних відносин, визначає освітню ситуацію; оволодів знаннями, які забезпечують орієнтацію в швидко змінюваних умовах професійної діяльності; засвоїв знання про структуру діяльності, взагалі, і про структуру учбово-пізнавальної діяльності зокрема; синтезує методологічні і предметні знання та інтерпретує окремі положення предмету за допомогою фактичного матеріалу, використовуючи при цьому міжпредметні зв'язки; орієнтується в теорії та методиці фізичного виховання, психології і педагогіці; здатний передбачати реакцію дитини на здійснюваний педагогічний вплив [9].

Способи прояву педагогічної спрямованості і реалізації методологічного мислення спортивного педагога виступають в якості значимих характеристик сформованості у нього педагогічної позиції.

Критерій *рефлексія* характеризується такими показниками як: прояв установки на моделювання діяльності; саморегуляція; самовдосконалення. У зв'язку з цим, в діяльності вчителя фізкультури ці показники мають прояв: в установці на перетворення теорії та методики фізичного виховання в метод практичної діяльності; в критичному відношенні до положень, аргументації, що лежать в основі побутової свідомості; в установці на моделювання предметної діяльності, яка передбачає формування у школярів різного виду новоутворень; в здатності до загальнонаукової та внутрішньої рефлексії.[3,9]

Критерій *оволодіння діями та операціями* передбачає сходження педагога від окремих педагогічних функцій (дій, операцій) до їх системи, від типових технологій до особистісно-креативних. Характеризується наступними показниками: аналіз; цілепокладання; проектування; виконання; експертиза; корекція. Сформованість операціонального складу діяльності (оволодіння діями та операціями) реалізується та має прояв в процесі вирішення педагогічних задач за алгоритмом: аналіз невідомого, встановлення його типу та ступені невизначеності; висування та реалізації гіпотези про можливі шляхи та засоби вирішення задач; аналіз результатів у випадку невдачі; уточнення характеристик проблемних ситуацій; пошук та висування нових гіпотез, їх реалізація, знаходження загального способу вирішення задач [2, 7, 8].

Розробка критеріїв і показників сформованості педагогічної позиції дозволяє встановити їх взаємозв'язок. В якості необхідних компонентів педагогічної позиції виступають: засвоєння педагогічних цінностей, як основи формування професійної спрямованості особистості; оволодіння педагогічною теорією; системою педагогічних дій та операцій; становлення особистості вчителя, як суб'єкта педагогічної діяльності; рефлексія.

Результати проведеного аналізу особливостей формування педагогічної позиції дозволили виявити рівні її сформованості у вчителя фізичної культури: адаптивний, репродуктивний, евристичний, творчий [6, 7]. Виявлені та проаналізовані особливості прояву цих рівнів дозволили розробити рівневі характеристики, які представлені в Таблиці 1.

Для *адаптивного* рівня педагогічної позиції спортивного педагога характерно некритичне ставлення до педагогічної реальності, визначення вчителем цілей і задач власної професійної діяльності, відсутня диференціація педагогічних цінностей. Через це на даному рівні антропологічні цінності не можуть виступати як орієнтири та критерії педагогічної діяльності, відсутня установка на їх реалізацію. Не проявляється потреба в професійній самореалізації. Ставлення до учня як до суб'єкта пізнання і розвитку не виражене.

Даному рівню сформованості педагогічної позиції характерно недостатньо повне оволодіння понятійно-термінологічним апаратом педагогіки, його психолого-педагогічні знання не складають цілісну систему, інтерес до них відсутній. Готовність використання теоретичних знань у власній практичній діяльності не сформована, відсутня установка на перетворення педагогічної теорії в метод пізнавальної діяльності.

Таблиця 1

**Рівневі характеристики
педагогічної позиції особистості вчителя**

Критерії	Показники	Рівні			
		Адаптивний	Репродуктивний	Евристичний	Творчий
Педагогічна спрямованість	Усвідомлення педагогічних цінностей.	-	±	+	+
	Диференціація цінностей.	-	±	±	+
	Прояв установки на реалізацію цінностей в діяльності.	-	±	+	+
Суб'єктна позиція	Усвідомлений професійний вибір.	-	±	+	+
	Прояв потреби в професійній самореалізації.	-	±	+	+
	Прояв ставлення до учня як до суб'єкта пізнання та розвитку.	-	±	+	+
Методологічне мислення	Володіння понятійно-термінологічним апаратом педагогіки.	±	+	+	+
	Прояв інтересу до психолого-педагогічних знань.	-	±	+	+
	Прояв установки на перетворення педагогічної теорії в метод пізнавальної діяльності.	-	±	+	+
Рефлексія	Прояв установки на моделювання діяльності.	-	±	+	+
	Саморегуляція.	-	±	+	+
	Самовдосконалення.	-	±	±	+
Оволодіння діями та операціями	Аналіз.	-	±	+	+
	Цілепокладання.	-	±	+	+
	Проектування.	-	±	±	+
	Виконання.	±	+	+	+
	Експертиза.	-	±	+	+
	Корекція.	-	±	+	+

Умовні позначення: "+" – повна відповідність критерію; "±" – часткова відповідність;
"–" – вказаний прояв не виражений.

В деяких випадках проявляється негативне ставлення до вивчення педагогічної теорії, вона сприймається як набір абстрактних положень, що не мають відношення до практичної діяльності вчителя фізичної культури.

Не розвинута рефлексивна свідомість, саморегуляція, прагнення до професійно-педагогічного вдосконалення. Установка на моделювання педагогічної діяльності не спостерігається.

Репродуктивний рівень педагогічної позиції характеризується проявом ціннісного ставлення до педагогічної реальності. Педагог диференціює антропологічні цінності, визнає гуманістичну цінність фізичної культури. Спостерігаються прояви установки на реалізацію педагогічних цінностей у власній професійній діяльності.

Зростає, в порівнянні з адаптивним рівнем, ступінь усвідомленості професійного вибору, починає формуватися потреба в самореалізації засобами педагогічної діяльності. Проявляється гуманність у ставленні до учня, враховує його інтереси при організації навчального процесу.

В достатній мірі засвоєний понятійно-термінологічний апарат педагогіки. Проявляється інтерес до психолого-педагогічних знань, прагнення до їх використання в перетворенні педагогічної дійсності на рівні усвідомлення педагогічної ідеї, формування професійних намірів, розвивається здатність до рефлексії, що сприяє формуванню позитивних установок на самостійне моделювання структури педагогічної діяльності, а також розвитку елементів саморегуляції та самовдосконалення.

На цьому рівні в професійній діяльності вирішуються не тільки організаційно-діяльнісні, але й конструктивно-прогностичні задачі. Проявляється вміння аналізувати педагогічні факти і явища, цілепокладання та елементи пошуку нових рішень у стандартних педагогічних ситуаціях. Разом з тим, основна творча активність проявляється через розвиток фізичних якостей, формуванню рухових навиків, оздоровленню учнів.

Евристичний рівень педагогічної позиції передбачає осмисленість та стійкість, прийняття цінностей з урахуванням їх диференціації. Педагог усвідомлює духовно-фізичну сутність фізичної культури та її виховний потенціал, прагне до його реалізації в професійній діяльності.

Професійний вибір усвідомлений, виразне прагнення до самореалізації в педагогічній діяльності. Стійко проявляється ставлення до учня, як до суб'єкту пізнання та розвитку; стосунки з учнями будуються на основі взаємної довіри, товариськості, емпатії. Відбувається становлення педагога в якості суб'єкта власної професійної діяльності.

Вчитель володіє понятійно-термінологічним апаратом педагогіки, проявляє стійкий інтерес до психолого-педагогічних знань та готовність їх використовувати в перетворенні педагогічної дійсності, визнає важливу роль педагогічної теорії та методології у вдосконаленні практичної діяльності.

Сформоване рефлексивне усвідомлення, виражена установка на моделювання педагогічної діяльності, розвинута методологічна рефлексія, що забезпечує розуміння структури та сутності педагогічного процесу та передбачення можливих протиріч. Даний рівень характеризується розвитком саморегуляції та проявом прагнення до самовдосконалення.

Розвинуте аналітичне мислення ті цілепокладання. Засвоєні дії по проектуванню, експертизі та корекції педагогічної діяльності, спрямовані на вирішення оцінково-інформаційних та корекційно-регулятивних задач в процесі фізичного розвитку та виховання школярів.

Творчий рівень відрізняється тим, що вчитель усвідомлює педагогічні цінності і цінності фізичної культури особистості; самостійно включає цінності як систему соціальних і психолого-педагогічних координат в організацію і регуляцію всіх видів діяльності; оцінює свої професійні дії з точки зору їх внеску в ствердженні гуманістичних цінностей фізичної культури в суспільстві, в життєдіяльності учнів і своїй власній.

Достатньо глибока усвідомленість професійного вибору детермінує виразну потребу в професійній самореалізації, що проявляється в таких формах суб'єктивної творчості, як алгоритмізація, педагогічна імпровізація, педагогічна інтуїція, уява; відбувається також самореалізація індивідуально-психологічних, інтелектуальних та інших можливостей особистості спортивного педагога. Зміст діяльності вчителя втілюється в повному обсязі з високим ступенем самостійності і результативності в досягненні цілей. В якості головної з них усвідомлюється і реалізується розвиток особистості учня як суб'єкта освітньо-виховного процесу.

Стійкий інтерес до психолого-педагогічних знань підкріплюється прагненням до їх постійного поповнення та вдосконалення. Система методологічних і теоретичних знань творчо використовується для розвитку педагогічних ідей, формування наукової картини педагогічної дійсності, розвитку аналітико-рефлексивних вмінь.

Розвинута методологічна та рефлексивна свідомість дозволяє моделювати власну педагогічну діяльність, розробляти і втілювати нові ідеї, сприяє прояву стійкого прагнення вдосконалювати свою педагогічну систему, зростанню професійної майстерності.

Професійна діяльність стає стійко перетворюючою, самостійною; характеризується вираженим позитивним емоційним забарвленням, направленістю на розвиток здібностей і якостей учня.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Таким чином, система оцінювання педагогічної позиції складається з критеріїв, показників та рівнів її сформованості.

Критерій "*Педагогічна спрямованість*" характеризують такі показники, як: усвідомлення педагогічних цінностей; диференціація цінностей; прояв установки на реалізацію цінностей в діяльності.

Критерію "Суб'єктна позиція" притаманні: усвідомлений професійний вибір; прояв потреби в професійній самореалізації; прояв ставлення до учня як до суб'єкта пізнання та розвитку.

До критерію "Методологічне мислення" відносяться: володіння понятійно-термінологічним апаратом педагогіки; прояв інтересу до психолого-педагогічних знань; прояв установки на перетворення педагогічної теорії в метод пізнавальної діяльності.

"Рефлексію" характеризують наступні показники: прояв установки на моделювання діяльності; саморегуляція; самовдосконалення.

Показниками критерію "Оволодіння діями та операціями" є наступні: аналіз; цілепокладання; проектування; виконання; експертиза; корекція.

Розроблені характеристики рівнів педагогічної позиції вчителя фізичної культури дозволяють оцінювати та здійснювати моніторинг процесу її формування.

Перспективи подальших досліджень полягатимуть у розробці шляхів формування педагогічної позиції у спортивного педагога в процесі загально педагогічної підготовки.

Використані джерела

1. Абдулина О. И. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: для пед. спец. высш. учеб. заведений / О. А. Абдулина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1990. – 141 с. – ISBN 5-09-001738-7.
2. Асадуллин Р.М. Формирование личности учителя как субъекта педагогической деятельности: Дис.... д.п.н. – М., 2000 – 372 с.
3. Богданова Г.С. Педагогічні умови розвитку професійної компетенції вчителів фізичної культури. / Г.С. Богданова // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Вип. 86. Т.2. – Чернігів, 2011. – С.299-303.
4. Виленский М. Я. Формирование физической культуры личности учителя в процессе его профессиональной подготовки. М., 1990.
5. Ємець О. Й., Печко О.М. Диференційований підхід в оцінці стану професійного мислення майбутніх фахівців фізичного виховання / О.Й. Ємець, О.М. Печко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Вип. 86. Т.2. – Чернігів, 2011. – С.337-340.
6. Катрич Е. В. Педагогическая позиция преподавателя по физической культуре в учебных заведениях нового типа : Автореф. канд. дис. – СПб, 1993. – 24 с.
7. Мышление учителя: Личностные механизмы и понятийный аппарат / Под ред. Ю.Н. Кулюткина, Г.С. Сухобской. – М., 1990. – 104 с.
8. Сластенин В.А. Качество образования как социально-педагогический феномен // Научные труды МПГУ. Серия: Психолого-педагогические науки. – М., 2001. – С. 10 – 21.
9. Ходусов А.Н. Формирование методологической культуры учителя: Дис.... д.п.н. – М., 1997. – 423 с.

Matvijchuk T.F.

CRITERIA AND LEVELS OF FORMED OF PEDAGOGICAL POSITION FOR THE FUTURE TEACHER OF PHYSICAL CULTURE

The features of forming of pedagogical position of sporting teacher are examined in the article. Criteria and indexes are certain which they are characterized, and also levels of formed of pedagogical position.

Key words: *teacher of physical education, pedagogical position, forming, criteria, levels, indexes.*

Стаття надійшла до редакції 27.08.2013 р.